

Karavan

LITTERÄRTIDSKRIFT PÅ RESA MELLAN KULTURER

NR 2 2019 PRIS 79 SEK + 69 NOK

STORT TEMA: HONGKONG *Stadens liv och tecken*

DOROTHY TSE skriver
noveller som ger svindel

DUNG KAI-CHEUNG
placerar Hongkong
mitt på kartan

Hongkong sett genom
detektivens öga
Intervju med Chan Ho-kei

Vad göra? Något finns det alltid

Xi Xi visar vägen till Den flytande staden

Johan Fresk

Tidskriftsrecension av *Karavan* nummer 2, 2019, Stort tema om Hongkonglitteratur

Likt *Orientaliska studier*, nr. 158 och vårnumret av *World Literature Today* uppmärksammade tidskriften *Karavan* litteratur från Hongkong i nr. 2, 2019. Dessa nummer om Hongkonglitteratur var planerade långt före årets massiva protester i Hongkong mot utlämningsavtalet av brottsåtalade till Kina hade tagit sin början. Numren visar på ett ökat internationellt intresse för Hongkonglitteratur och dess globala plats. Begreppet i sig, Hongkonglitteratur, är både nytt och inte helt entydigt eller lätt att definiera. Nedan följer därför en kort diskussion som försöker förtydliga. Litteraturforskaren Emily Chau skriver:

Det finns en samsyn bland många forskare att Hongkonglitteraturen uppträdde under 1950-talet. // Dessa forskare är vanligen överens om att antalet lokala författare och litterära verk som var fokuserade på lokala frågor hade ökat dramatiskt på 70-talet. Dessa trender antyder att den litterära produktionen av Hongkonglitteratur från 1950-talet och framåt förändrades från "litteratur om Hongkong" till "Hongkonglitteratur" och utvecklade en hög grad av självständighet på det litterära området.¹

Vad är Hongkonglitteratur?

Detta är grunden vid klassificeringen av det som ska betecknas som Hongkonglitteratur. Sinologen Nicklas Junker påpekar i sin inledning till *Karavans* temanummer att litteratur om Hongkong skriven på kinesiska är mindre uppmärksammas såväl i väst som i Kina. Idag avses för det mesta den så kallade Hongkongskolan, en litterär rörelse med sitt ursprung i 60-talets Hongkong, när begreppet Hongkonglitteratur åsyftas.

¹ Chau Emily Tsz-yan, "Hong Kong literature" in *Hong Kong: Scholarship and Education*, i *Orientaliska studier*, nr. 158, 2019, Special Issue: Hong Kong Literature, edited by Monika Gaenssbauer, s. 45.

Definitionen på den litteratur som anses tillhöra Hongkongskolan är inte helt entydig, men i stort sett brukar sägas att författaren ska ha varit bosatt i Hongkong en längre tid, tala kantonnesiska, rikta sig till en publik i Hongkong samt att litteraturen ska skildra staden och gå att särskilja från annan litteratur som publiceras i Hongkong.²

Det är lite grand för läsaren av Hongkonglitteratur som för besökaren i Hongkong. Det är vid läsningen eller besöket väldigt tydligt att man befinner sig i Hongkong och inte i till exempel Kina eller Singapore, men det är anmärkningsvärt svårt att hitta objektiva sätt eller kriterier för att beskriva varför man är så säker på var man befinner sig. Hongkongskolan är som Nicklas Junker skriver "lokal till sin natur, men global i sitt uttryck" och "Att som läsare få ta del av och läsa en på många sätt unik skärva litteratur, med i botten både kinesiska och västerländska influenser, känns uppfriskande." Denna glädje, kunnighet och engagemang för Hongkonglitteratur avspeglar sig i temanumret såväl vad avser urval som smakfull form.

Zhang Yan

Hongkonglitteraturens *grande dame* är utan tvekan Zhang Yan (Cheung Yin på kantonnesiska) med författarpseudonymen Xi Xi (Sai Sai på kantonnesiska). Xi Xi föddes 1938 i Shanghai och kom till Hongkong med sina föräldrar 1950. Hon kom tidigt i kontakt med latinamerikanska författare som Mario Vargas Llosa (1936-) och Gabriel García Márquez (1927-2014) vilka utövade ett viktigt inflytande på henne. Xi Xi har publicerat över trettio böcker, varav sju romaner och två diktsamlingar. Hon har fått många utmärkelser under årens lopp. Hon vann i början på 2019 det prestigefyllda Newman Prize for Chinese Literature.

Ett av Xi Xis mest kända verk är novellen "Den flytande staden" från år 1986. *Karavan* presenterar förtjänstfullt en översättning till svenska. Här tar författarinnan Xi Xi oss med på en vandring genom Hongkongs moderna historia och in i samtiden. Novellen skrevs efter att Storbritannien och Kina 1984 hade kommit överens om att Hongkong skulle återlämnas till Kina den 1 juli 1997. Plötsligt blev den våldsamma tillkomsten och den koloniala parentesens uppenbar för alla. Den falska känslan av tidlöshet och att obekymrat kunna "sväva" mellan öst och väst tydliggjordes och frågan om Hongkongs och hongkongbornas identitet och tillhö-

² Om inget annat anges är alla citat från *Karavan, Litterär tidskrift på resa mellan Kulturer*, nr. 2, 2019.

rihet blev än mer aktuell och brännande.

Likt den ryske tonsättarens, Modest Musorgskijs (1839-1881), *Tavlor på en utställning*, tar Xi Xi hjälp av målningar för att förtäta och fördjupa intrycket av den skrivna texten. De 13 avsnitten i novellen är delvis inspirerade av den belgiske surrealistiske konstnären René Magrittes (1898-1967) målningar. Till skillnad från Musorgskijs tydliga programmusik är Xi Xis text surrealistisk mångbottnad och ger möjlighet till en gåtfullt öppen tolkning. Det första avsnittet heter just "Den flytande staden" och målningen som kanske hjälper oss att förstå är *Le Château des Pyrénées* (Pyrenéernas slott). Den lilla fästningen ovanpå det massiva stenblocket ger ett intryck av ointaglighet och tidlöshet. För mig går tanken till ett isberg där fästningen är den lilla delen ovan vattenytan där vi människor lever och allt okänt, dunkelt och undertryckt finns fördolt nere i djupet, men för Den flytande staden blir allt synligt. Staden hänger till synes tyngdlöst utom tid och rum. Kanske finns det här en underfundig kritik av det dåliga styret i Hongkong, kanske inte. Den franska titeln på målningen kan för den som vill tolkas som en fransk ordlek "Le château des pires aînés", det vill säga de sämsta äldstes slott. Jag överlåter åt läsaren att själv fundera vidare kring första avsnittet, nedan. Att piratskeppen är en allegori för briterernas erövring av Hongkong torde åtminstone vara en helt okontroversiell tolkning.

Den flytande staden

Det var en klar och vacker dag för länge sedan då det plötsligt dök upp en flytande stad inför allas åsyn. Den svävade över himlens mitt som en luftballong, och ovanför den rullade föränderliga moln förbi, därunder gick havets vågor höga. Staden svävade i luften utan att vare sig stiga eller sjunka och när vinden tog i gungade den bara litet lätt fram och tillbaka.

Hur det hela började kunde våra farföräldrars farföräldrar tala om. Som enda ögonvittnen berättade de med skälvande röst om en fasansfull händelse som övergick deras förstånd. Högt däruppe brakade molnen in i varandra, himlen fylldes av blixtar och åskan mullrade. På havet hissade mängder av piratskepp dödskaflaggan och de sköt oupphörligt med sina kanoner och sedan föll plötsligt Den flytande staden ner från molnen och började sväva över himlens mitt.

Många, många år förflöt. Våra farföräldrars farföräldrar försvann och våra farföräldrar gick till vila en efter en även de. Av deras berättelse återstod nu bara en dimhöjld legend och barnbarnen som bosatte sig i staden vande sig så småningom att leva där. Legenderna om Den flytande staden försvann långsamt ur deras medvetande. De flesta trodde att staden

alltid hade svävat där mitt på himlen utan att vare sig stiga eller sjunka, lätt svajande när vinden tog i. Det var som om staden tyckte om att då och då få gunga lite lätt fram och tillbaka. Och på det viset förflöt många år till.

Le château des Pyrénées av René Magritte.

Xi Xis novell är en av mina absoluta favoriter men numret av *Karavan* bjuder på så mycket mer både på bredden och djupet. Här introduceras en vida läst författare i den sinofona världen, Louis Cha (1924-1918) eller Jin Yong, som var hans författarnamn. Han har sålt över trehundra miljoner böcker och dessa har varit underlag för otaliga filmer. Han skrev vad

vi lite vanvördigt brukar kalla för kung fu-romaner på svenska. Litterärt kallas genren ofta *wuxia*, vilket ungefär betyder beväpnad riddersman. Jin Yongs romaner har den klassiska uppbyggnaden för en *wuxia*-roman. Ett brödraskap som ofta består av medlemmar som är, om inte samhällets olycksbarn, så i alla fall från samhällets lägre skikt. De för en heroisk kamp för rättvisa enligt stränga moraliska principer. Jin Yongs romaner utspelar sig ofta under äldre tid och han driver inte sällan sina huvudpersoner till ett moraliskt avgörande ögonblick. Inga av Jin Yongs böcker finns översatta till svenska men på engelska har bland annat hans kända *The Condor Trilogy* översatts. Trilogin utspelar sig under mongolernas tid vid makten i Kina på 1200- och 1300-talen och hjälten Guo Jing uppfostras av ingen mindre än Djingis khan själv. En roman i *wuxia*-genren som passerat det litterära nålsögat är 1300-talsromanen *Berättelser från träskmarkerna* som finns i en mästerlig översättning till svenska av den nyss bortgångne professorn, översättaren och sinologen Göran Malmqvist (1924-1919).

Dung Kai-cheung

Kinakännaren och översättaren Anders Hansson presenterar författaren Dung Kai-cheung född 1967. Han är känd för sina noveller och romaner och särskilt för den kvartett genreöverskridande böcker som beskriver ett fantastiskt och sällsamt Hongkong. Böckerna skrevs under fyra år i samband med Hongkongs återgång till Kina 1997. De är samlingar av korta berättelser och essäer med ett gemensamt tema i varje bok. Den första var *Dituji – Kartboken*, med undertiteln *En imaginär stads arkeologi*. Blickande från framtiden beskrivs arkeologernas ofta bisarra teorier, fantasier och tolkningar av det de finner i den nu försvunna staden Victoria, det vill säga Hongkong.

I en lite längre artikel presenterar litteraturkritikern och doktoranden Viola Bao *Kartboken* lite mer i detalj. Dung Kai-cheung försöker här fånga den intrikata väv av historia, myt och minne som utgör ett geografiskt rum. Vad innebär det att tillhöra en plats? Författaren placerar Hongkong i centrum på kartan och lyfter fram staden med en självklar rätt till sin egen framtid och sitt eget förflutna. Kartboken lyckas väl med att problematisera och reflektera kring en plats motsägelsefullhet. Viola Bao citerar från *Kartbokens* nionde kapitel "Utopia":

De efterlämnade kartorna över Victoria, som är av varierande kvalitet men mångtaliga, är ingen garanti för stadens existens. Tvärtom får de oss att tvivla på dess stabilitet och aktualitet. Att läsa dem är

som att kartlägga en älskares inre topografi. Genom dess oscillerande, tvetydiga, ofullständiga, men likväl suggestiva uttryck leds kartläsarens kunskap och fantasi in i ett slingrande narrativ, varur en hel roman spinns fram, fylld av villfarelser, svartsjuka, missförstånd, förvirring, oro och extas.

Chan Ho-kei och Dorthy Tse

Kriminalkommissarie Kwan Chun-dok, kallad Gus öga eller Den allseende, är hjälten hos författaren Chan Ho-kei. Med sällan skådad skicklighet och intelligens löser kommissarie Kwan fem finurliga kriminalgåtor i romanen 13.67 (på engelska *The Borrowed*). Romanen har på samma gång en vidsträckt utsikt över ett modernt och turbulent Hongkong. I en intervju med Nicklas Junker reflekterar Chan Ho-kei kring skrivandets villkor. Kanske lite oväntat avundas Chan Ho-kei den svenske kriminalförfattaren Joakim Zander, och hans bok *Orten* från 2015, som han tycker är den bästa bok han läst. Skrivandets villkor är tuffa i staden och lite kan det ligga i påståendet att Hongkong är en kulturell öken. Chan påpekar dock att:

Men det finns också många bra författare, många bra konstnärer i Hongkong. Kulturen i sig är i högsta grad levande, men det krävs andra sätt än de vanliga för att nå ut. Folk vill ha "munsbitar", något som går fort och är enkelt att läsa. Det är därför som så många författare skriver i tidningarna. Krönikor, romaner i serieform, korta noveller och så vidare. Det handlar i hög grad om underhållning.

Chan inspireras av de japanska detektivförfattarna som han anser vara mästare på att hantera "det slutna rummet". Boken 13.67 började som en klassisk detektivroman men växte sedan ut och det blev nödvändigt att skildra Hongkong och dess historia på ett realistiskt och trovärdigt sätt. Romanen blandar fakta och fiktion och många av personerna i boken har verkliga förebilder. Bröderna Shek, Boon-tim och Boon-sing, har till exempel inspirerats av två gangstrar som härjade i Hongkong på 90-talet. Chan berör också censuren i Kina som han anser blivit värre. Romanen 13.67 som utkom 2012 i Hongkong har fortfarande inte getts ut i Kina och Chan är inte hoppfull. Förläggaren vill att han ska ändra i sista kapitlet men det vill han inte.

Chan Ho-kei menar också att han skriver populärkultur men med socialt ansvar men att litteratur som tillhör Hongkongskolan är finkultur. Han säger: "Klyftan mellan finkultur och populärkultur är för stor. Men jag är Hongkongförfattare. Jag skildrar Hongkong, jag utgår från Hongkong. Däremot har jag inga djupare ambitioner att skriva finkulturellt. Jag

vill underhålla, jag vill bli läst.”

Förutom ovanstående axplock av de utmärkta artiklar och noveller som finns att läsa i *Karavan* vill jag nämna en novell med kultstatus, *Den resande familjen*, av författaren Dorothy Tse. Novellen presenteras i tidskriften och är översatt av översättaren och sinologen Anna Gustafsson Chen. Dorothy Tse skriver berättelser i en absurt surrealistisk stil med inslag av både dröm och realism. Hon är också redaktör för litteraturtidsskriften *Zi hua, Fleurs des lettres*, som strävar efter att: ”utifrån lokala rötter utforska världen”.

Birgitta Wallin skriver i sitt redaktörsord om litteraturen från Hongkong:

I själva verket finns här en stor allmängiltighet, i dessa berättelser om att vara människa på en plats vars framtid upplevs som oviss. En plats som har klämts mellan olika makter. Något som betonas gång på gång är vikten av hemmahörighet, att höra till, för vad är en människa utan tillhörighet? Genom litteraturen lyfts staden fram som en plats med en historia och en framtid i sin egen rätt.

Karavan har lämnat ett tankeväckande och viktigt bidrag till att sprida kännedom om Hongkong med dess rika och spännande litteratur.

Leung Ping-kwan

I ljuset av de oroligheter som skakat Hongkong under andra halvan av 2019 känns litteraturen som en möjlig källa till förståelse av det som sker och de djupa klyftor som finns mellan Hongkong och Fastlandskina men också förenklat i staden Hongkong mellan många ungdomar och den äldre generationen. Författaren och litteraturvetaren Leung Ping-kwan (1949-2013) var något av en grå eminens inom Hongkonglitteraturen. Han reflekterade oförtrutet kring bilden av Hongkong i Väst och i Fastlandskina: ”Hongkong är en annorlunda plats än både Fastlandskina och Väst. Och författare utifrån tänker på denna skillnad som antingen ett övermått eller en avsaknad, som antingen en lekplats som erbjuder oändlig underhållning eller som en tom kulturell öken, och de vill inte se hur människor på denna plats verkligen lever sina liv, eller vilken slags kultur de har utvecklat.”³

³ Leung Ping-kwan: ”Five Pleasures”, in: *The Diagonal Mirror. Space and Time in Photographing Hong Kong*, Zeller, Martin, Heidelberg 2008, S. 11-15, 11; citerat i Wilde Gedanken bei bewölktem Himmel, Notizen aus Hongkong, av Leung Ping-kwan, Edition Cathay Band 70, Aus dem chinesischen und mit einer Einführung versehen von Monika Gänßbauer und Tang Wei, Projekt Verlag, Bochum/Freiburg 2016, s. 13.

Leung är här något viktigt på spåren. Många unga i Hongkong har idag utvecklat en egen Hongkongidentitet och de känner sig hemma i "Den flytande staden". Frustrationen blir därför desto större när både omvärlden och delar av den egna staden faktiskt "inte vill se hur människor på denna plats verkligen lever sina liv"⁴ och att de har en egen "hemmahörighet". Leung Pin-kwan får ge röst till denna vanmakt med en reflektion kring det svåra att vara Hongkongbo:

Så vi återvänder till staden där vi föddes, där vi växte upp och där vi har bott. Men det är inte alldeles självklart att vi kommer att finna det vi söker. Vi blir så lätt åsidosatta av straka krafter vi inte kan rå på, bortträngda och marginaliserade av dessa slutna grupperingar. Vi blir så ofta tolkade eller feltolkade av andra. Vi hör hela tiden hur andra människor för vår talan, och i spåren av långrandiga utredningar och rapporter blir vi förvandlade till något slags icke-existerande väsen.

Till sist får Xi Xi tala i vemod och till varnagel till dagens Hongkong i slutstrofen från dikten *Juni*:

Vilken bister juni
Hur mår du? Här
pratar de bara om vädret, det är kallt,
iskallt, och långt därborta
fryser landskapet till is
Våra luftslott
sprängs ett efter ett. Vi vecklar ut
kartan, osäkra på
om våra fötter ännu har rätt att välja
vilken väg de skall gå

Referenser

Chau Emily Tsz-yan, "Hong Kong literature" in Hong Kong: Scholarship and Education," i *Orientaliska studier*, nr. 158, 2019, Special Issue: Hong Kong Literature, Edited by Monika Gaenssbauer, s. 45.

Karavan, Litterär tidskrift på resa mellan Kulturer, nr. 2, 2019.

⁴ Leung Ping-kwan: "Five Pleasures", in: *The Diagonal Mirror. Space and Time in Photographing Hong Kong*, Zeller, Martin, Heidelberg 2008, S. 11-15, 11; citerat i Wilde Gedanken bei bewölkttem Himmel, Notizen aus Hongkong, av Leung Ping-kwan, Edition Cathay Band 70, Aus dem chinesischen und mit einer Einführung versehen von Monika Gänßbauer und Tang Wei, Projekt Verlag, Bochum/Freiburg 2016, s. 13.

Leung Ping-kwan: "Five Pleasures", in: *The Diagonal Mirror. Space and Time in Photographing Hong Kong*, Zeller, Martin, Heidelberg 2008, S. 11-15, 11; citerat i *Wilde Gedanken bei bewölkttem Himmel*, Notizen aus Hongkong, av Leung Ping-kwan, EditionCathay Band 70, Aus dem chinesischen und mit einer Einführung versehen von Monika Gänßbauer und Tang Wei, Projekt Verlag, Bochum/Freiburg 2016, s. 13.